

12. Savchenko, M. (2019). Rozvytok katehoriialnoho bazy "ekonomichna stiikist" [Development of the categorical basis of "economic sustainability"]. *Galician Economic Herald*. No. 2. pp. 5–17. [in Ukrainian].
13. Stasiuk, V. & Ukrainets, V. (2023). Istoryko-psykholohichniy analiz fenomenu stresu [Historical and Psychological Analysis of the Phenomenon of Stress]. *Bulletin of the National Defense University of Ukraine*. No. 71(1). pp. 126–133. DOI: <https://doi.org/10.33099/2617-6858-2023-71-1-126-133> [in Ukrainian].
14. Stelmashchuk, Kh. (2014). Psykholohichniy mekhanizm stresostiikosti pidlitiv-syrit [Psychological mechanism of stress resistance of orphaned adolescents]. *Pedagogy and psychology of vocational education*. No. 4. pp. 189–198. [in Ukrainian].
15. Farmatsevychna entsyklopediia. Available at: <https://www.pharmencyclopedia.com.ua/article/671/stres> [in Ukrainian].
16. Tsyhanchuk, T.V. (2011). Dynamika perezhyvannia stresu studentamy vyshchykh navchalnykh zakladiv [Dynamics of stress experience by students of higher educational institutions]. *Candidate's thesis*. Kyiv, 274 p. [in Ukrainian].
17. Shpak, M.M. (2022). Stresostiikist osobystosti v dyskursi suchasnykh psykholohichnykh doslidzhen [Personality Stress Tolerance in the Discourse of Modern Psychological Research]. *Habitus*. Vol. 39. pp. 199–203. [in Ukrainian].
18. Block, J.H., Block, J. (1980). The role of ego-control and ego resiliency in the organization of behavior. *Minnesota Symposium on Child Psychology*. Erlbaum; Hillsdale; NJ. Vol. 13. pp. 39–101. [in English].
19. Holling, C.S. (1973). Resilience and Stability of Ecological Systems. *Annual Review of Ecology and Systematics*. Vol. 4. pp. 1–23. [in English].
20. Masten, A.S. (1994). Resilience in individual development: Successful adaptation despite risk and adversity. *Educational resilience in inner city America: Challenges and prospects*. No. 18. pp. 3–25. [in English].
21. Walker, J. & Cooper, M. (2011). Genealogies of Resilience: From Systems Ecology to the Political Economy of Crisis Adaptation. *Security Dialogue*. Vol. 42. No. 2. pp. 143–160. [in English].

Стаття надійшла до редакції 25.03.2025

УДК 373.3.035

DOI: <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2025.331725>

Тетяна Пантюк, доктор педагогічних наук, професор, завідувач
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0672-9663>
Надія Дудник, кандидат педагогічних наук, доцент
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7879-8206>
Дмитро Николин, аспірант
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4743-8141>
Василь Суховерський, аспірант
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3872-9923>
Василь Кушнір, аспірант
кафедри загальної педагогіки та дошкільної освіти
Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8461-8370>

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

У статті розкрито сутність таких понять, як "соціальні" та "громадянські компетенції" у вихованні особистості. Підкреслено важливість поєднання соціальних та громадянських компетенцій у процесі саморозвитку особистості. Презентовано форми та засоби виховання дітей шляхом поєднання теоретичних знань і вироблення практичних навичок соціальної взаємодії, самостійного мислення. Виокремлено проблему необхідності врахування індивідуального підходу до роботи з вихованцями у побудові власної моделі поведінки. Запропоновано для обговорення проблему використання новацій у роботі педагогів та вихованців. Визначено завдання соціального та громадянського виховання як важливої складової гармонійного розвитку особистості.

Ключові слова: соціальні компетенції; громадянські цінності; виховання; саморозвиток особистості; модель поведінки.

Лит. 11.

Tetiana Pantiuk, Doctor of Sciences (Pedagogy), Professor, Head of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-0672-9663>

Nadiia Dudnyk, Ph.D. (Pedagogy), Associate Professor of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7879-8206>

Dmytro Nykolyn, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0002-4743-8141>

Vasyl Sukhoverskyi, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0006-3872-9923>

Vasyl Kushnir, Postgraduate Student of the
General Pedagogy and Preschool Education Department,
Drohobych Ivan Franko State Pedagogical University
ORCID: <https://orcid.org/0009-0005-8461-8370>

FORMATION OF SOCIAL AND CIVIC COMPETENCES OF AN INDIVIDUAL IN THE CONTEXT OF MODERN EDUCATION

The article reveals the essence of such concepts as social and civic competences as integral to the upbringing of a personality. The research of modern researchers and practitioners on the peculiarities of competence formation is analysed. The criteria for determining the social competences of a personality in their dynamics of development throughout life are analysed. The opinions of leading psychologists, pedagogues, and public figures on the relevance of educating the foundations of an active civic position of a person in view of the current crisis conditions of our society are presented. The importance of combining social and civic competences in the process of self-development of the individual is also emphasised. The professional requirements for a pedagogue in the formation of worldview principles in students, the need to use humane methods of influence, are highlighted.

The article presents some forms and means of educating children by combining theoretical knowledge and developing practical skills of social interaction and independent thinking. The problem of the need to take into account the individual approach to work with children in building their own behavioural model is highlighted. The problem of active use of innovations in the work of pedagogues and students in order to balance the dominant influence of information technology and human needs in interpersonal interaction is presented for discussion. The tasks of social and civic upbringing as an important component of the harmonious development of the individual are defined. The prospect of pedagogical cooperation between educators and the public in further improving the ways, means, and methods of joint work to improve the quality of education is presented.

Keywords: social competences; civic values; upbringing; self-development of the individual; behavioural model.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. Сучасна освіта в Україні має потребу в перегляді змісту, способів й оновленні засобів виховання дітей та молоді з урахуванням акцентів на громадянських цінностях, які диктуються актуальними подіями нашого державного становлення. Суспільство перебуває у дисонансних ціннісних коливаннях: від соціальної толерантності як умови цивілізованого співіснування, до загострення потреб національної ідентичності з метою збереження культурних традицій, від громадянської активності в усвідомленні необхідності захищати свою країну до розширення горизонтів знань про особливості життя інших народностей і спільнот у світі та їх представників у нашій державі.

Проблеми виховання сучасних дітей та молоді для перспективи розвитку України як європейської

демократичної країни вимагають від науковців, педагогів, соціальних працівників, психологів, громадськості оновлення стратегії, змісту, напрямів організації освітнього процесу. Науковці й громадські діячі на політичних платформах підкреслюють: “У вирі буремних подій сьогодення опинилися і враз стали реальними патріотами всі – від мужніх воїнів, які ціною власного життя виборюють найдорожче – саме право України на існування, її свободу, незалежність і територіальну цілісність, до відважних волонтерів і малесеньких українців, які раптово подорослішали” [10, 30].

Для вчителів, вихователів, педагогів-організаторів виховні та освітні завдання формуються у такий спосіб, щоб реалізувати повноцінну підготовку особистості до життя і праці з усвідомленням своєї національної ідентичності, культурного минулого й прагнення розвивати державу для успішного майбутнього. У розв'язанні таких світоглядних завдань

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

важливе місце відводиться формуванню соціальних і громадянських компетенцій у дітей та молоді.

Аналіз останніх досліджень. Питанням формування знань та розвитку цінностей громадянського виховання присвячено праці відомих педагогів: Н. Богданець-Білокаленко, А. Богуш, О. Вишневський, Є. Лозинська, П. Кононенко, В. Кравець, Г. Лялюк, С. Павлюк, Ю. Руденко, З. Сергійчук, Б. Ступарик, Г. Скрипник, Є. Сверстюк та ін. [1–8; 11].

Великий патріот України, провідний політичний діяч сучасності В. Чорновіл писав: “Дай Боже нам любити Україну понад усе сьогодні – маючи, щоб не довелося гірко любити її, втративши. Настав час великого вибору: або єдність і перемога та шлях до світла, або поразка, ганьба і знову довга дорога до волі” [11].

Формування цілей статті. Метою нашої статті є визначення раціональних методів та засобів виховання ціннісних орієнтирів особистості з метою формування соціальних і громадянських компетенцій в умовах освіти для подальшого саморозвитку особистості.

Виклад основного матеріалу дослідження. Діяльність сучасних освітніх закладів регламентуються такими законодавчими актами: закони України “Про освіту”, “Про дошкільну освіту”, “НУШ”, Національна доктрина розвитку освіти та ін. З новими засобами та способами презентації реалізуються комплексні і парціальні освітні програми, які приділяють увагу питанням виховання почуття соціальних та громадянських компетенцій. Зокрема, такі програми як “Вчимося жити разом”, “Україна – моя Батьківщина”, “Українотворець”, “Лицем до дитини” та ін. у вихованні дітей з найменшого віку звертають увагу на виховання світоглядних цінностей особистості.

Передовсім варто виокремити стратегічні завдання освітан у царині соціального та громадянського виховання дітей, починаючи зі старшого дошкільного віку, коли соціальна активність і самосвідомлення набувають ознак суб’єктності:

- розвиток і зміцнення почуття національної ідентичності;
- виховання прихильності до національної історії;
- збереження автентичних традицій свого народу;
- підготовка до активної діяльності на благо громади;
- залучення до соціальних та благодійних кампаній;
- формування знань і умінь дотримуватися прав та обов’язків громадянина держави;
- усвідомлення переваг виховання у громадських товариствах і об’єднаннях;
- прихильне ставлення до різноманіття культур народів, які проживають в Україні;

– уміння презентувати свої національні традиції, знати, любити й зберігати культурологічну спадщину українського народу;

– прищеплення почуття свободи, гідності, рівності у соціальних взаєминах.

Отже, поєднання знань та вироблення ключових компетенцій у національному самоусвідомленні, демократичних соціальних засадах під час взаємодії, громадянській активності у державотворчих справах мають відображатися у змісті й організаційних формах діяльності в усіх освітніх закладах. Щоб тяглість традицій виховних ідей доповнювалися новаціями, сучасними способами реалізації й слугували основою для процесу саморозвитку особистості.

Великого значення процесу виховання громадянської свідомості надавав О. Вишневський. Аналізуючи стратегію педагогічної діяльності у вихованні молоді, автор пише: “Ми повинні дбати про розвиток у характері нашої молоді рис екстравертності, господарської експансивності, дуже потрібних у державотворенні. А ще – про подолання рис егоцентризму та індивідуалізму” [2, 68]. Педагог у своїй праці “Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики)” підкреслює, що виховний ідеал у “служінні Богові й Україні” полягає не тільки в самому факті існування народу, а у вихованні “людини, яка активно, з належною твердістю бореться за їх поширення, принципово і твердо відстоює свою незалежність і національну гідність, ідеали демократії” [1, 130].

Такі основні засади виховання, які подаються у знаннях про переможні сторінки історії рідного народу, шляхетне життя народу з творів українських письменників, красу й силу рідної землі, яка презентується у мистецтві надихають вихованців до пошани, гордості, бажання примножувати моральні та матеріальні цінності народу і країни, формувати свою траєкторію саморозвитку як людини з гідністю. Важливою також є участь дітей та молоді у соціальних проєктах, залучення до громадських організацій, які працюють у напрямі державотворення, готують дітей та молодь до повноцінного функціонування у дорослому житті, формують витривалість у сучасних складних та мінливих соціальних, політичних і економічних умовах.

Особистість дитини з раннього віку проходить процес становлення і набуває соціального досвіду, закладаються основи патріотичного виховання, формуються громадянські цінності. У повсякденних, природних ситуаціях дитина диференціює й апробує знання, здобуває досвід, а ступінь розвитку компетенцій залежить від індивідуальної сприйнятливості, інтенсивності та способів впливу середовища на світогляд особистості.

Для того, щоб виховний вплив мав поступальний характер потрібно задіювати внутрішню мотивацію. Професор М. Савчин пише: “У формуванні гуманізму особистості слід увагу приділяти внутрішньому, морально-психологічному фактору – толерантності, пов’язаній з добровільним самообмеженням, співчуттям, відповідальністю” [9, 58]. Дослідник виокремлює потребу гармонії тілесного та духовного через розвиток гуманізму у взаєминах під час навчання дітей спілкування, співпереживання, тоді “сенса буття вступає в більш-менш усвідомлену суперечність із реальною поведінкою людини, і вона коригує свої вчинки” [9, 59]. Щоб молода людина досягла успіху, варто практикувати певні навички через практичні заняття, STEM-освіту. На заняттях важливо звертати увагу на соціальні та громадянські компетентності особистості, які мають світоглядні основи, формують модель поведінки людини в соціумі, виховують риси характеру.

Завдання сучасної освіти полягає у тому, щоб навчити дитину самостійно мислити, тому треба знайомити дітей з правилами критичності у сприйманні потоку інформації, її достовірності й важливості у особистісному зростанні. Такі навички сприяють самоствердженню у соціумі, доповнюють життя цікавою інформацією, сприяють активності, розвивають навички взаємодії, допомагають створювати перспективу подальшого розвитку й реалізації життєвих та професійних планів тощо. Завдяки знанням та навичкам соціальної компетентності людина з раннього віку здобуває знання й уміння про те, як:

- налагодити контакти;
- співпрацювати з іншими;
- організувати свій час і життєвий простір;
- адаптуватися до правил, що діють у певному місці чи в певному середовищі.

Соціальні компетентності поєднуються з громадянськими у способах активної взаємодії, коли цінності демократичних взаємин і бажання бути корисним своїй державі стають важливими тут і зараз. Діти з дошкільного віку на заняттях здобувають компетентності в ігровій формі під час практичних вправ, цікавих театральних дій, участі в проєктах. Важливими вважаємо цикл занять протягом тематичних тижнів зі змістом та різноманітними формами передачі дітям знань про культурну спадщину українства. М. Мельничук пише, що для дітей з наймолодшого віку необхідно створювати умови, за яких “буттєве укорінення безпосередньо орієнтує на самовизначення, самоусвідомлення, на національне духовне відродження, формування зрілої національної самосвідомості” [6, 10]. Так взаємозв’язок теорії, практики, народної педагогіки і державної стратегії розвитку нашої освіти забезпечують поступальність виховання національ-

ної свідомості, формують соціальну й громадянську світоглядну позицію особистості.

Дитину з раннього віку педагоги, батьки, громадянськість навчають, як функціонувати в групі, відстоювати власні кордони і поважати інших, як бути відкритим до інших людей і знаходити раціональні шляхи врегулювання суперечностей. Ці навички розвивають впевненість у собі та полегшують початок дорослого життя.

Сучасна громадянська освіта розвиваються у двох напрямках, а саме:

- різноманітність – означає множинність сфер, в яких реалізується громадянська позиція особистості; політичний вимір громадянства доповнюється економічними, промисловими, соціальними та культурними аспектами;

- багаторівневість, що стосується глобального, локального, регіонального рівнів соціальної інтеграції, хоча все ж найбільш тісно громадянськість пов’язується з національним рівнем.

Важливим у вихованні є індивідуальний підхід, адже діти за темпераментом і рисами характеру – різні, тому потребують як загальних знань про правила співжиття, так і самостійного сприймання та вироблення навичок соціальної комунікації.

Соціальні компетенції як міжособистісні навички формуються в умовах освітніх закладів упродовж дитинства і створюють умови для вироблення самостійної моделі поведінки в соціумі. До них належать:

- повага до інших та відсутність упереджень;
- співчуття та розуміння інших;
- ефективна комунікація та взаємодія;
- ефективне і результативне вирішення конфліктів;
- вміння аргументувати власну думку;
- вміння висловлювати свої почуття та переконання;
- застосування ефективної невербальної комунікації (міміка та жести, що відповідають ситуації);
- вміння впоратися з критикою тощо.

Доцільно також зазначити, що зміст та сутність соціальних і громадянських компетентностей не є сталими через темпи змін у сучасному світі й динаміку технологічного розвитку. Тому педагогам необхідно поповнювати власні знання з соціальних та правових наук, набувати компетенцій у нових способах передачі знань вихованцям.

Соціальні та громадянські компетенції допомагають особистості розвивати власний світогляд, формують здатність орієнтуватися в сучасній мінливій реальності, яка коригується суспільними чинниками. Саме тому педагогові необхідно вивчати та використовувати освітні інновації щодо:

- розуміння та створення інформації;
- формування цифрових компетенцій;
- здібностей до навчання;

ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНИХ ТА ГРОМАДЯНСЬКИХ КОМПЕТЕНТНОСТЕЙ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ ОСВІТИ

- здатності до підприємства;
- культурної обізнаності тощо.

Формування соціальних та громадянських компетентностей, на переконання вчених, має відбуватися з ранніх років життя дитини. Досвід доводить, що якість сучасної демократії залежить від того, як ми виховуємо дітей – майбутніх громадян; від того, як вони будуть брати участь у суспільному житті; як будуть залучатися до вирішення справ громади чи колективу.

Висновки. Формування соціальних та громадянських компетентностей, на переконання вчених, має відбуватися з ранніх років життя дитини. Досвід доводить, що якість сучасної демократії залежить від того, як ми виховуємо дітей – майбутніх громадян, як носіїв культурних традицій власного народу, готових захищати свою країну, будувати взаємини на засадах гуманізму, бачити перспективи інновацій у державотворенні.

Сформованість соціальних та громадянських компетентностей визначається низкою показників і якостей особистості, які вказують на її громадянську зрілість. Вважаємо її достатньою, якщо людина:

- ототожнює себе з соціальною групою, до якої належить: сім'я, клас у школі, спортивна команда, місцева громада, держава, нація;
- дотримується норм і правил поведінки в цих групах;
- усвідомлює, що всі люди мають права та обов'язки;
- знає власні права та обов'язки, застосовує їх у повсякденному житті;
- розуміє наслідки своєї участі в житті групи і розуміє наслідки власної поведінки в ній по відношенню до прийнятих норм і принципів;
- адекватно оцінює власну поведінку та поведінку інших людей, посиляючись на засвоєні цінності, такі як: гідність, честь, справедливість, обов'язок, відповідальність, дружба, доброта, помірність, стриманість, допомога, вдячність, чесність, та інші;
- може презентувати себе і групу, до якої належить;
- використовує персональні дані тільки в ситуаціях, безпечних для себе і близьких осіб;
- стримано і доцільно використовує такі дані в нових і віртуальних ситуаціях;
- визнає та ідентифікує окремі соціальні групи, до яких не належить, але які викликають у неї інтерес (спортивні команди і клуби, творчі колективи тощо);
- володіє певною історичною інформацією про регіон та країну, розрізняючи легенду та реальність;
- володіє термінами, які визначають громадянськість та громадянознавство (свобода, права, держава, угода, контракт);

- бере участь у самоврядуванні;
- поважає звичаї та традиції різних соціальних груп та народів, розуміє та порівнює звичаї людей, наприклад, щодо свят в Україні та у різних країнах;
- володіє навичками командної роботи в процесі навчання, в тому числі бере на себе роль лідера групи тощо.

Для того, щоб у дітей та молоді формувалися соціальні і громадянські компетентності, необхідно з раннього віку розвивати їхні інтереси, заохочувати до ініціативності, критичності мислення, вчити ставити запитання, а до можливих помилок ставитися як до невід'ємної частини процесу саморозвитку.

Отже, стверджуємо, що соціальні та громадянські компетентності є однаково важливими для людини, яка живе і функціонує у суспільстві. Проте ці компетентності є певною мірою різними за змістом та сутністю.

ЛІТЕРАТУРА

1. Вишневський О. Український виховний ідеал і національний характер (витоки, деформації і сучасні виклики). Дрогобич : видавець Святослав Сурма, 2010. 160 с.
2. Вишневський О. На ниві відродження української педагогіки. Дрогобич : КОЛО, 2018. 210 с.
3. Долинка О. Батьки в дошкільному закладі: споживачі та гості чи партнери-однодумці? *Дошкільне виховання*. 2007. № 1. С. 6–8.
4. Кононенко П. Українотворець : програма виховання дітей дошкільного віку рекомендованої вченою радою Національного науково-дослідного інституту українознавства та комісією МОНМС України (протокол № 4 від 14.06. 2012 р.). URL: ek.kubg.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_15/cgiirbis.64.
5. Лялюк Г. Психологічно-педагогічні особливості соціалізації підлітків в умовах родинної дераивації: монографія. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2019. 260 с.
6. Мельничук М. Формування духовних цінностей у дітей дошкільного віку. *Кроки до компетентності та інтеграції в суспільство* : науково-методичний збірник / ред. кол. Н Софій, І. Єрмаков та ін. Київ : Контекст, 2000. 336 с.
7. Національно-патріотичне виховання : Постанова Кабінету Міністрів України. URL: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robot-a-ta-zahist-prav-ditini/nacionalno-patriotichne-vihovannya>
8. НУІІІ : програма Міністерства освіти і науки України. URL: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&tag=nova-ukrainska-shkola>
9. Савчин М. Загальна психологія : навчальний посібник. Дрогобич : Посвіт, 2009. Частина І. 372 с.
10. Українська Хартія вільної людини: від смислових конструктів до формування системи цінностей (УХВЛ в системі цінностей українського суспільства в умовах війни. Освітняський контекст) : збірник наукових статей, тез доповідей та інших матеріалів Всеукраїнської науково-практичної конференції, 25 жовтня 2024 р. / редколегія: О.М. Петровський, В.С. Мисик, І.М. Вітенко, О.І. Когут, Ю.Ч. Шайнюк, Т.В. Магера, Ф.І. Полянський, Н.Б. Стрий-

вус, Г.І. Герасимчук, М.І. Чорна. Тернопіль : ФОП Осад-ца Ю.В., 2024. 327 с.

11. Цитати відомих людей про Україну. Незламні City URL: <https://nezlamni.city/articles/341263/citati-pro-ukrainu-najkraschi-frazi-pro-batkivschinu-patriotizm-ta-lyubov-do-ridnoi-zemli>

REFERENCES

1. Vyshnevskiy, O. (2010). Ukrayinskyi vykhovnyi ideal i natsionalnyi kharakter (vytoky, deformatsiyi i suchasni vyklyky) [Ukrainian educational ideal and national character (origins, deformations and modern challenges)]. Drohobych, 160 p. [in Ukrainian].

2. Vyshnevskiy, O. (2018). Na nyvi vidrodzheniya ukrayinskoyi pedahohiky [On the field of revival of Ukrainian pedagogy]. Drohobych, 210 p. [in Ukrainian].

3. Dolyyna, O. (2007). Batky v doshkilnomu zakladi: spozhyvachi ta hosti chy partnery-odnodumtsi? [Parents in preschool: consumers and guests or like-minded partners?]. *Preschool education*. No. 1. pp. 6–8. [in Ukrainian].

4. Kononenko, P. Ukrayinotvorets: Prohrama vykhovannya ditey doshkilnoho viku rekomendovanoyi vchenoyu radoyu Natsionalnoho naukovo-doslidnoho instytutu ukrayinoznavstva ta komisiyeyu MONMS Ukrayiny (protokol № 4 vid 14.06.2012 r.) [Ukrainotvoret: Programme of preschool education recommended by the Academic Council of the National Research Institute of Ukrainian Studies and the Commission of the Ministry of Education and Science of Ukraine (Protocol No. 4 of 14.06.2012)]. Available at: ek.kubg.edu.ua/cgi-bin/irbis64r_15/cgiirbis_64. [in Ukrainian].

5. Lyalyuk, H. (2019). Psykholohichno-pedahohichni osoblyvosti sotsializatsiyi pidlitkiv v umovakh rodynnoyi deryvatsiyi: monohrafiya [Psychological and pedagogical features of socialisation of adolescents in the conditions of family derivation: a monograph]. Lviv, 260 p. [in Ukrainian].

6. Melnychuk, M. (2000). Formuvannya dukhovnykh tsinnostey u ditey doshkilnoho viku [Formation of spiritual values in preschool children. Steps to competence and integ-

ration into society: Scientific and methodological collection]. Steps to competence and integration into society: Scientific and methodological collection. (Eds.). N.Sofiy, I.Yermakov et al. Kyiv, 336 p. [in Ukrainian].

7. Natsionalno-patriotychne vykhovannya. Postanova Kabinetu Ministriv Ukrayiny [National and Patriotic Education. Resolution of the Cabinet of Ministers of Ukraine]. Available at: <https://mon.gov.ua/ua/osvita/pozashkilna-osvita/vihovna-robo-ta-ta-zahist-prav-ditini/natsionalno-patriotichne-vihovannya>. [in Ukrainian].

8. NUSH: prohrama Ministerstva osvity i nauky [NUSH: Programme of the Ministry of Education and Science of Ukraine]. Available at: <https://mon.gov.ua/tag/nova-ukrainska-shkola?&tag=nova-ukrainska-shkola>. [in Ukrainian].

9. Savchyn, M. (2009). Zahalna psykholohiya. Chastyna I: navchalnyi posibnyk [General psychology. Part I: a study guide]. Drohobych, 372 p. [in Ukrainian].

10. Ukrayinska Khartiya vilnoyi lyudyny: vid smyslovykh konstruktiv do formuvannya systemy tsinnostey [Ukrainian Charter of a Free Man: from Semantic Constructs to the Formation of a System of Values]. (*UKHVL v systemi tsinnostey ukrayinskoho suspilstva v umovakh vjyny. Osvityanskyi kontekst*) : zbirnyk naukovykh statey, tez dopovidey ta inshykh materialiv Vseukrayinskoyi naukovo-praktychnoyi konferentsiyi, 25 zhovtnya 2024 r. – Educational context): collection of scientific articles, abstracts of reports and other materials of the All-Ukrainian Scientific and Practical Conference, October 25, 2024. (Eds.). O.M. Petrovskiy, V.S. Mysyk, I.M. Vitenko, O.I. Kohut, Yu. Ch. Shaynyuk, T.V. Mahera, F.I. Polyanskyi, N.B. Stryvuv, H.I. Herasymchuk, M.I. Chorna. Ternopil, 2024. 327 p. [in Ukrainian].

11. Tsyaty vidomykh lyudey pro Ukrayinu. Nezlamni City [Quotes by famous people about Ukraine. Unbreakable City]. Available at: <https://nezlamni.city/articles/341263/citati-pro-ukrainu-najkraschi-frazi-pro-batkivschinu-patriotizm-ta-lyubov-do-ridnoi-zemli> [in Ukrainian].

Стаття надійшла до редакції 28.04.2025

“Немає іншої моралі, крім тієї, яка ґрунтується на принципах розуму і впливає з природної схильності людини до добра”.

*П'єр Бейль
французький філософ, літератор*

“Без ідеалу немає стержня людської особистості ... Самовиховання – це перш за все прагнення, вимір самого себе високою міркою. І дуже важливо, щоб одиницею виміру стало життя мужніх людей”.

*Василь Сухомлинський
український педагог*

“Про свої здібності людина може дізнатися, тільки спробувавши прикласти їх”.

*Луцій Аней Сенека
давньоримський філософ, поет*

